

Eestikeelse teksti üleilmne levi: Rahvusringhääling ja globaalne eestlaskond

Indrek Treufeldt

Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) eestikeelne loomine on internetis kättesaadav kogu maailmas. Erinevalt suurtest kultuurriikidest (suurtest keeleruumidest) ei piirata enamiku tekstide puhul nende levi autoriõiguslikel põhjustel. Väike keele puhul puudub ka konkurents. Audiovisuaalsed tekstid (saatelõigud) moodustavad oma laadseid võrgustikke, mille aluseks on huvi teatud teemade ja sõnumite vastu. Moodustub nn pikasabaturg,¹ mis tähendab, et üle maailma hajutatud huvilised saavad üleilmse levivõrgu abil eestikeelseid tekste lugeda olenemata ajast ja kohast. Erinevate saatelõikude vaatajaskond võib mingis piirkonnas olla küll mikroskoopiline, kuid niisugustest kübemetest moodustub ühtne auditorium. Sealjuures ei takista järelvaatamise puhul ajavööndid: auditorium võib selleks oma aega valida suurtes piirides. Ometi on auditoriumi huvi eeskätt päevakajaline. Mingi saatelõigu järelvaatamine on kõige suurem vahetult pärast selle esmaesitust ERRi otse-eetris. Samuti muutub aegamisi mõiste „otse-eeter“ tähendus. See ei pruugi tulevikus enam olla seotud traditsioonilise tele- või raadioleviga ning näiteks antennisüsteemiga.

ERRi audiovisuaalsetel tekstidel on internetis kolm peamist levikanalit:

- tele- ja raadiosaadete voogedastus (voogvideo ja voogaudio) ehk *streaming* reaalajas (otserežiimis), st tele- ja raadioeeter peegeldatakse peaaegu mahus ka internetti;

- eetris olnud saadete voogedastus järelvaatamisplatvormi kaudu;
- rahvusringhäälingu arhiiv, mis koondab varasemat audiovisuaalset loomingut.

Eestikeelsete tekstide levi saab serveriandmete põhjal üsna täpselt jälgida. Siiski on andmeid küllalt keeruline tõlgendada, sest puudub varasem kogemus. Seni võib öelda, et eestikeelsete raadio- ja telelõikude vastu tuntakse huvi igal pool maailmas. ERR pole sealjuures ainuke meediaorganisatsioon, mis eestikeelse sisu üleilmselt kättesaadavaks teeb. Siinkohal kirjeldame ERRi kui nüüdisaegset sisuedastamisvõrku, mille puhul aja ja ruumi tähendus teiseneb.

Ringhäälingust avaõiguslikuks digiplatvormiks

O/ü Raadio-Ringhääling alustas 1926. aastal raadiosaadetega rahvusvahelises kontekstis. Eesti ei jäänud ringhäälingu arendamisel lääneriikidest maha ning peagi tekkisid probleemid raadiosaaduste jagamisel, sest tuli hakata arvestama rahvusvaheliste oludega. Segadused ja vaidlused päädisid rahvusvahelise sageduskonventsiooni allkirjastamisega 1933. aastal. Eraettevõtte ei suutnud rahvusvahelist suhtlust hallata ja sekkuma pidi Eesti riik. Tõenäoliselt oli riikidevaheline võitlus raadiosaaduste pärast üks paljudest ringhäälingu riigistamise põhjustest. 1934. aastal osales riigistati. Raadiost kui meediumist sai rahvuse identiteediloomelise oluline vahend ning operatiivne teabekanal. Raadio tegi kuuldavaks teiste rahvaste

¹ Chris Anderson. *The Long Tail: How Endless Choice is Creating Unlimited Demand*. Kindle version. London: Random House, 2009.

„hääled“ ja avardas maailmapilti, ületas kaugusi ja sai „meediumiks, mis muutis kujunenud taju Euroopast ja teenis kultuurivahendaja rolli”.² Selline piiriülese kommunikatsiooni kogemus sai paradoksaalsel kombel ringhäälingu arendamise katalüsaatoriks Nõukogude okupatsiooni tingimustes. Ühest küljest kulutas Nõukogude keskvoim suuri summasid vaenulike lääne ringhäälingute signaalide segamiseks, 1955. aastal nt rohkem kui Nõukogude raadioprogrammide tootmiseks.³ Teisalt arendati Balti riikide ringhäälinguid omalaadse pehme jõuna selleks, et kohelda vaenlast tema enda populaarkultuuri vahenditega.⁴ Menukad eestikeelsed saated pidid summutama soovi kuulata piiritaguseid jaamu. Tollased ringhäälinguajakirjanikud leidsid kuldse kesktee, et kõnetada Eesti avalikkust ja hoida keskvoimu rahulolevana.

Samamoodi läks 1955. aastal loodud Eesti Televisiooniga. Alguses tehti saateid ka soome keeles, sest just põhjanaabrist pidi saama üks sihtauditooriume, kuid voim lootis, et eestikeelsed saatedki teevad oma töö. Soome televisiooni hilisem mõju kujunes tõenäoliselt olulisemaks kui eestikeelsete saadete mõju Soomes. Televisiooni leviala oli siiski piiratud ja nii panustati pigem raadiolainetele, mis levisid kaugemale. Nõnda on Eesti olnud pidevalt seotud piiriülese tekstileviga — see on suunanud meie ringhäälingu arengut rohkem, kui võiks eeldada.

Sedamööda, kuidas inimene saab ise valida saadete vaatamise aega ja kohta, hakkab traditsioonilise ringhäälingu domineerimise ajajärk läbi saama. Ringhäälingu all tuleb seejuures mõista „kultuurivormi, mille puhul audiovisuaalset materjali levitatakse pidevas, järjestikulises vormis — voona teatud keskest üksusest erinevas arvukuses anonüümsetele inimestele, kes saavad sama materjali üheaegselt”.⁵ Veebikeskkonnas levitatavate saadete puhul need tingimused ei kehti. Eestikeelne „ringhääling“ näib olevat avaram mõiste kui ingliskeel-

ne *broadcasting*. *Broadcasting* väljendab üheaegse, programmilise massilevi olemust. Nüüdisaegsete levimudelite iseloomustamiseks see enam ei sobi. Sestap räägitakse *post-broadcasting*’u ajastust, mille on toonud traditsioonilistel raadiolainetel põhinevate levivõrkude järkjärguline asendumine üleilmse netikeskkonnaga.⁶ Voogedastus ja allalaadimisvõimalused on kaotanud kohustuse siduda loomingut kindlal territooriumil paiknevate telekraanide ja raadiovastuvõtjatega.⁷ Sisu- ja levivõrgud arenevad teineteisest sõltumatult ja sisuvahendusel pole selget mustrit (nn disintermediatsioon ehk vahendatuse hajumine).⁸ Vaid tegelike sündmuste vahendamisel otse-eetris on erilised tunnusjooned, eeskätt sünkroonsus ja osadus. Salvestatud saadete ettemängimine traditsioonilises teleprogrammis pole enam ringhäälinguorganisatsioonide eriline privileeg. Mõni saade võib saada esmaesitatud hoopis veebis. Õigupoolest tuleks ringhäälinguorganisatsioon (nagu ERR seda on) käsitleda sisuedastusvõrguna (*content delivery network*, CDN). Tehnoloogilisest vaatevinklist on tegu serverite kogumiga, kus sisust tekitatakse koopiaid, et neid teha kättesaadavaks võimalikult paljudele kasutajatele. Tekib võrgustik, kus sisuvoog kujundab ruumi, mida „kirjelavad tehnoloogilised ja organisatsioonilised võimalused kogeda samaaegsust ilma kokkupuutuvuseta (*simultaneity without contiguity*).”⁹ Auditorium hakkab koosnema kasutajatest, kes otsustavad, kuidas sisuedastusvõrguga suhelda, selleks et saada voogedastuse teel soovitud saade. Vaataja ja kasutaja sulandina on kasutatud ka mõistet *viewer*,¹⁰ mis tähendab eri platvormide ja liideste kasutajaid, kes saavad sisust osa justkui traditsioonilisel moel, ent ometi sõltumatult mingist keskest programmeerijast, kes otsustaks saate jälgimise aja ja koha üle.

² Florian Greiner. Communicating European Integration in the Age of the World Wars: Print Media Discourses on the Unity of Europe, 1914–1945. — Journal of Contemporary European Research, 2014, Vol. 10, nr 1, lk 22.

³ Kristin Roth-Ey. Moscow Prime Time: How the Soviet Union Built the Media Empire that Lost the Cultural Cold War. Ithaca, London: Cornell University Press, 2011, lk 131.

⁴ Indrek Treufeldt. Ajakirjanduslik faktiloome erinevates ühiskondlikes tingimustes. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2012.

⁵ Raymond Williams. Television: Technology and Cultural Form. New York: Schocken Books, 1974.

⁶ Lisa Parks. Flexible Microcasting: Gender, Generation, and Television-Internet Convergence. — Lynn Spiegel, Jan Olsson. (Toim) Television after TV: Essays on a Medium in Transition. Durham, London: Duke University Press, 2004, lk 134.

⁷ Rhiannon Bury, Johnson Li. Is it Live or is it Timeshifted, Streamed or Downloaded?: Watching Television in the Era of Multiple Screens. New Media Society, 2013, lk 2.

⁸ Amanda Lotz. The Television Will Be Revolutionized. New York, London: New York University Press, 2007, lk 144.

⁹ Manuel Castells. Communication Power. New York: Oxford University Press, 2009, lk 34.

¹⁰ Vt Dan Harries. Watching the Internet. — Dan Harries. (Toim) The New Media Book, London: British Film Institute, 2002.

Globaalse levi võimalused ja piirangud

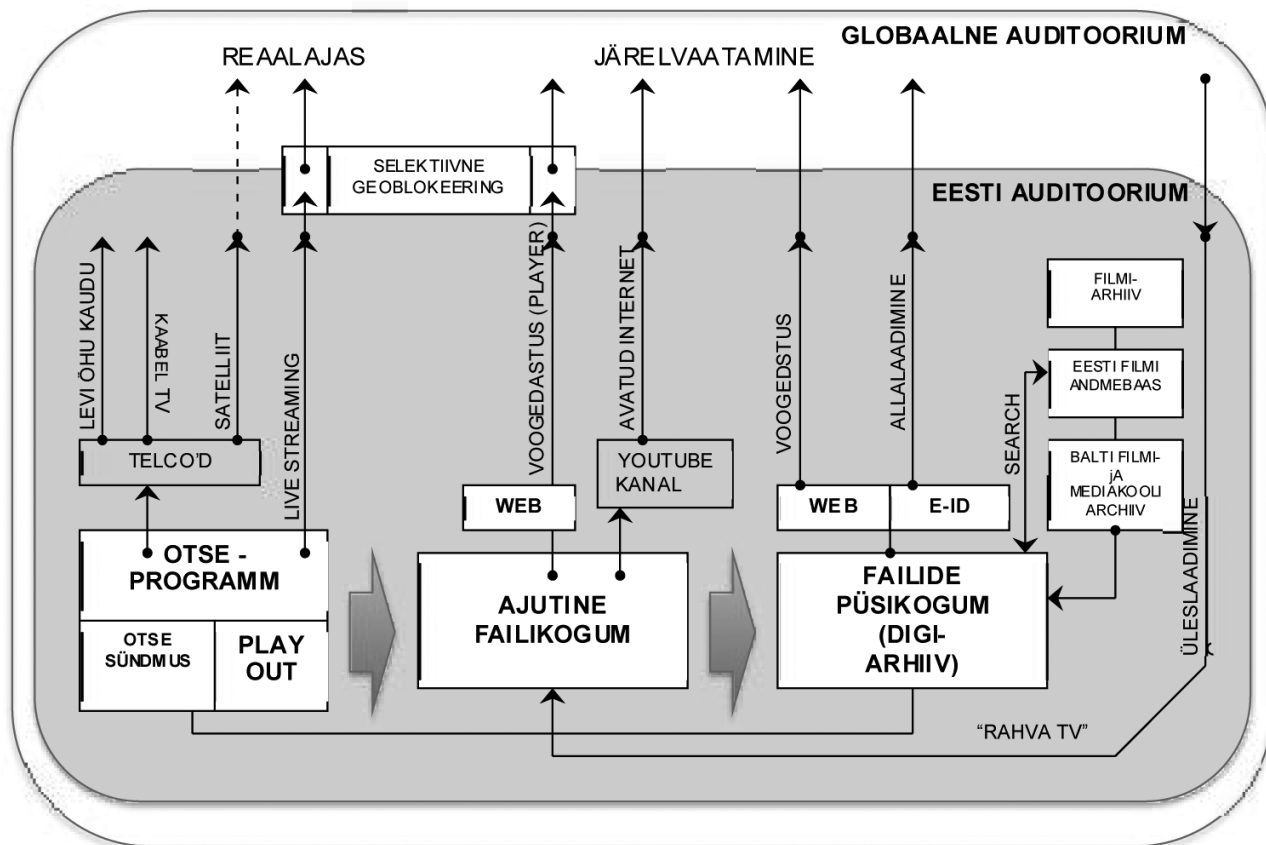
Sisuedastusvõrgu saab lähtuvalt tele- või raadio-saate levitsüklist jagada kolme ossa. Üks neist on seotud otsesaadetega — olgu siis tegu sündmuse sünkroonse vahendamisega või salvestatud saate esmaesitusega. Ülejäänud kaks sisuedastusvõrgu osa seonduvad saadete järelvaatamisega. Otsedastuse üle otsustab ERR, järelvaatamise üle aga vaataja-kuulaja. Enne kui heli- ja videofailid liiguvad digitaalsesse arhiivi, on need kättesaadavad ajutisest faililaost. Ajutisuse määrab ühest küljest aeg, mis on möödunud esmaesitusest — need on saated, mis vaataja-kuulajal veel värskemalt meeles. Kuid üha enam määravad järelvaatamise perioodi esitusõigused, iseäranis välismaise sisu puhul. Leviõigused soetatakse esmaesituseks ja järelvaatamiseks teatud perioodi jooksul (näiteks 30 päevaks).

Lisaks ajalistele piirangutele rakendatakse ka territoriaalseid piiranguid. Globaalne leviõigus on

märksa kallim. Nii tuleb kindlustada, et teatud saated ei oleks jälgitavad väljaspool Eestit, ehkki tehnoloogiliselt oleks neid võimalik serverist voogedastuse teel saada mistahes maailma punktis. Suurtes keeleruumides tekib konkurents kergesti, kuid mitte eestikeelsete saadete puhul — nende levi pole vaja piirata. Nii saab levi seisukohalt eestikeelne sisu eelise, sest seda ei piira rahvusvahelised praktikad. Siit kerkib küsimus, milliseid leviõigusi peaks hankima väikeriigi ringhäälinguorganisatsioon.

Joonis 1 kirjeldab ERRi sisuedastusvõrgu osi, mis on määratletud audio- ja videofailide staatusega. Viimaks suunatakse need määramata ajaks digitaalsesse arhiivi. Ka sealt on võimalik saateid jälgida, kuid failide allalaadimiseks tuleks sõlmida leping. (Selleks on vajalik kasutaja identifitseerimine ID-kaardi abil.) ERRi sisuedastusvõrgu kaudu pääseb ka Filmiarhiivi kataloogidesse ja Eesti Filmi andmebaasi.

Esimesed raadiosaadete veebiülekanDED korraldas Raadio 2 1997. aastal. Üksikud katsetused töid



Joonis 1. ERRi sisuedastusvõrk. Saateid edastatakse otse või on need kättesaadavad järelvaadatavana ajutisest dünnaamilisest failikogumist või siis digitaalsest arhiivist

kuulajaid Soomest, Rootsist, Taanist ja USAst ehk sealt, kuhu raadiolained ei ulatunud. Peagi järgnesid spordisündmuste otseülekanded netis. Eesti Televisioon hakkas üksikuid uudislõike välja panna oma veebiküljel, kuid saadete edastamine internetis jäi pikaks ajaks siiski juhuslikuks, puudus ka ühtne strateegia. Sedamööda, kuidas tehnoloogia arenes ja internetiühenduse kvaliteet paranes, üritati netis levitada kõiki raadio- ja teleprogramme. Programmi juppideks lõikamise töömaht sai tihti probleemiks, heli- või videofailide esitamise ning veebis kataloogimise põhimõtted polnud veel selgeks settinud. Kõige enam mobiiliseerisid netilevi põhimõtteid korrastama just autoriõigustega seonduvad reeglid, hiljem ka uued rakendused. (Üks neist näiteks võimaldab tele- ja raadiosaateid jälgida mobiiltelefonis.)

Raadio ja televisiooni saatejaamade võrgustikku on aastakümneid iseloomustanud lokaalsus. Traditsioonilises levis kasutatavad elektromagnetilised lained ei jõua kaugele — nii analoog- kui ka digilevi puhul läheb vaja saatejaamade võrgustikku. Selline levisüsteem on kergesti hallatav-kontrollitav. Levivõrgu omanik teenib lokaalsel turul — ringhäälinguorganisatsioonid maksavad ülekandetasusid, mis on aja jooksul märgatavalt kasvanud. Internetilevi pakub aga odavat alternatiivi, kuigi sellega ei saa veel asendada seniseid kulukaid levikanaleid. Internet võimaldab globaalset sisulevi, kuid seda piiravad regionaalsest huvist lähtuvad turusuhted. Sisutootjad üritavad tekstilevi suruda piirkondlikku raami. Et saada võimalus edastada saateid internetis, tuleb ringhäälinguorganisatsioonidel kindlustada, et need leviks ainult territooriumil, millele on leviõigused tagatud. Lokaalse piiramisvahendina kasutatakse geoblokeerimist, mis tõkestab peamiselt välismaise audiovisuaalse loomingu kättesaadavust väljaspool Eestit.

Nõnda pörkuvad globaalsed võimalused ja lokaalsed, ärihuvist johtuvad piirangud. Eestis loodud raadio- ja telesaadete üleilmsel levil pole institutsionaalseid ja ärilisi piiranguid, iseäranis juhitudel, kui autori- ja leviõiguste omanik on ERR ise. Geoblokeerimist rakendatakse seega selektiivselt, mitte totaalselt.

Globaalne eestikeelne auditoorium ei mõista sageli geoblokeerimise tagamaid. Enamasti eeldatakse, et otse-eetris edastatud programm on ter-

vik ja vaatajal on õigus seda jälgida mistahes maailmapunktis. Leviõigusi võiks määratleda rahvuse- või kogukonnapõhiselt (mitte territoriaalselt), kuid selleks puuduvad vahendid. Üks teoreetiline võimalus oleks vaatajate tuvastamine ID-kaardiga. Aga kuidas sel juhul ikkagi kirjeldada globaalset eestikeelsete raadio- ja telesaadete auditooriumi?

Euroopas on püütud piirata avaõigusliku loomingu levimist internetis, viidates ebaausale konkurentsile. Looming, mida maksumaksja on toetanud, saab globaalses levivõrgus eelise, võrreldes saadetega, mis peavad raha teenima erinevates võrkudes levides. Niisugune võitlus püüab meediaäri suruda lokaalseks. Saksamaal kohustatakse avaõiguslikke organisatsioone eemaldama tele- ja raadioklipid netikeskkonnast seitse päeva pärast esmaesitust.¹¹

Sisuedastusvõrgu kolmas osa on digitaalne arhiiv, mida „Eesti infoühiskonna arengukava 2020“ peab Eesti kultuuri elujõulisuse oluliseks teguriks. Eeldatakse, et kultuuripärand on tarbimiseks kogu maailmas hõlpsalt kättesaadav, aktiivselt leviv ja sealhulgas taaskasutuses (nt *mash-up*).¹²

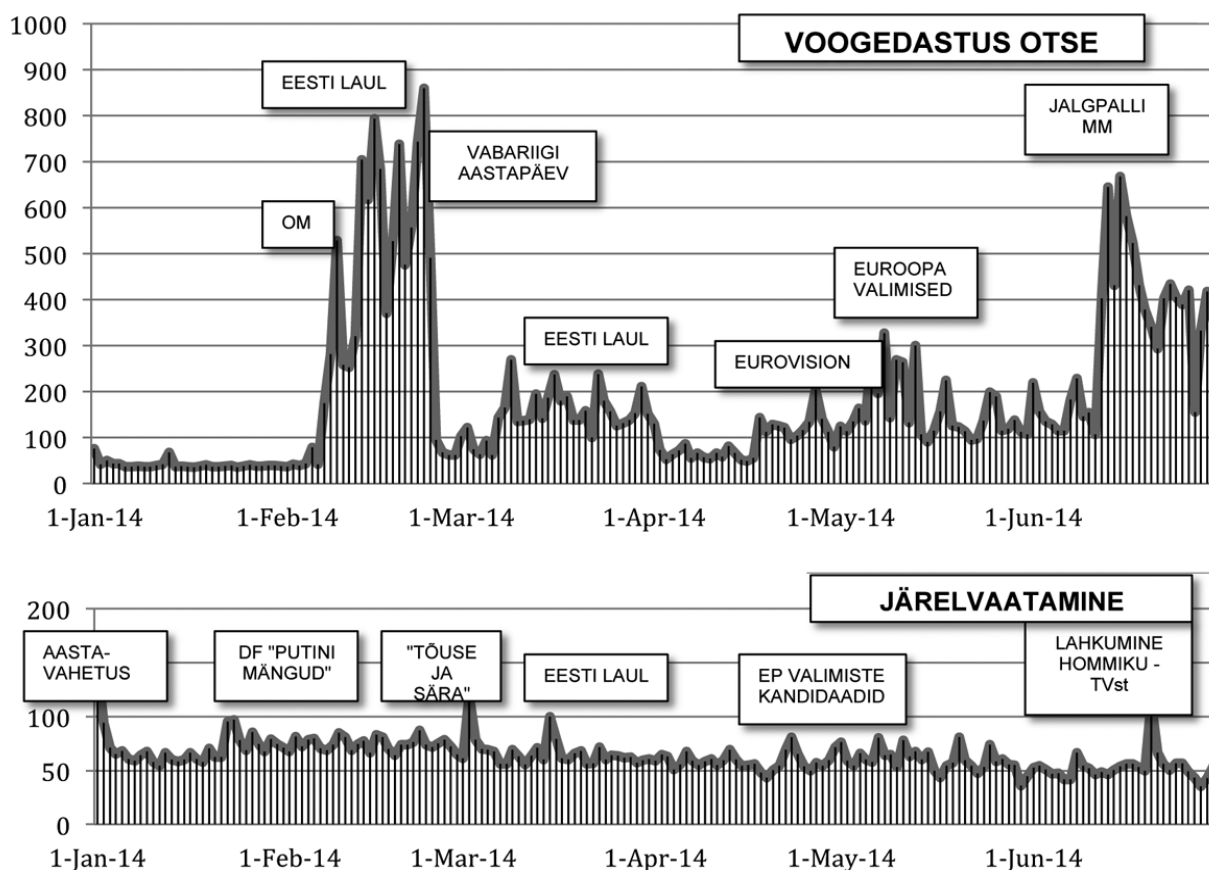
Voogvideo levidünaamika

Netikeskkonnas edastatavate saadete levi sõltub vaatajate huvist, kes annavad veebikeskkonnas märku oma soovist, mille tulemusel luuakse ühendus ERRi sisuedastusvõrgu serveriga. Niisuguste pöördumiste arvu on võimalik jälgida — see näitab, kus teleklippe vaadatakse. Võrreldes tavapärase teleauditooriumiga on vaatajate hulk väike, ent näitab kasvutrendi. Siinses analüüsis on kaustatud analüüsitarkvara AWStats, mis on kättesaadav vabavarana ning aitab sõeluda ja tõlgendada ERRi serveri logifaile. Lisaks saab vaadata, mil määral on külastatud veebikülgi, millelt saab jälgida otseprogrammi või üksikuid saateid.

Joonisel 2 on esitatud 2014. aasta esimese poolaasta voogedastuse dünaamika: serverile saadetud nõuete arv ehk tabamuste (*hits*) muutus ajas nii otsevoogedastuse (*live streaming*) kui ka järelvaatamise puhul. Otseedastatud programmi jälgi-

¹¹Vt Johannes Weberling. Mapping Digital Media. Case Study: German Public Service Broadcasting and Online Activity (Report No. 13). New York, USA: Open Society Foundations, 2011.

¹²http://infoyhiskond.eesti.ee/files/Infoyhiskonna_arengukava_2020_f.pdf, lk 14.



Joonis 2. Voogedastuse dünaamika 2014. aasta esimesel poolaastal

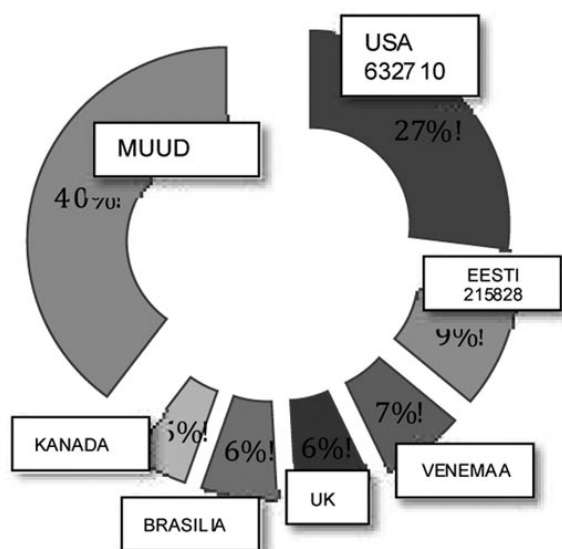
mine on mitu suurusjärku suurem kui järelvaatamine — sellest tulenevalt erinevad ka suuruskaalad (ajaskaala on sama). Järelvaadatavuses nii suuri hüppelisi muutusi ei toimu, sest inimeste vaatamissoov tekib eri hetkedel ja hajub ajaskaalal.

Eestis järgib voogvideo dünaamika perioodilist nädalarütmi. Vaatajaid on rohkem kolmapäevase „Pealtnägija“ ajal ning ka laupäeva õhtul, kui eetris on „Õnne 13“. Niisugust perioodilisust globaalse vaatajaskonna puhul nii selgelt ei esine, vaatajaskond on juhuslikum. Vaadatavuse tõusu tekitavad teatud sündmused, nt vabariigi aastapäev, lauluvõistlus, valimised. Voogedastuse maht tõuseb hüppeliselt suurte rahvusvaheliste spordivõistluste ajal (OM ja jalgpalli MM). Tõenäoliselt kasutatakse voogedastust nii-öelda teise kanalina (teise ekraanina) traditsioonilise tele-eetri kõrval. Kuid spordivõistluste ülekanded on blokeeritud — neid ERRi serveri vahendusel välismaal jälgida ei saa. Valimistega seotud saadete puhul kasvab vaadatavus ka välismaa arvelt. Eestlased võivad elektrooniliselt valida ka väljaspool Eestit, sestap on info valimiste kohta oluline ka välisauditooriumile.

Järelvaadatavuse analüüs näib keerulisem. Saageli levitatakse ühe saate erinevaid versioone, saatelõike ja koopiaid. Saatelõike jagatakse sotsiaalvõrgustikes, kutsudes sõpru neid vaatama. Tõenäoliselt on üksikud vaadatavuse tipud seotud just selliste üleskutsetega. Lühikesed klipid on populaarsemad kui pikad (seansi pikkuse põhjal). Nii sai 2014. aasta esimesel poolel populaarseks Svetlana Ivnikskaja kohmakas ja populistlik tutvustusklipp, samuti hommikuprogrammi uudisteanckru Kerli Dello lahkumine töölt. Niisugustel klippidel pole suurt sündmusväärtust, ometi paneb miski neid jagama ja vaatama. Intensiivne järelvaatamise aeg on ka 1. jaanuar, mil vaadatakse üle aasta vahetusprogrammi kõrghetki.

Euroopa Ringhäälinguliidu viimastes strateegiadokumentides rõhutatakse avatud interneti tähtsust.¹³ Avatud internet tähendaks eeskätt videoedastusplatvorme, mida ERRi sisuedastus-

¹³ Euroopa Ringhäälinguliidu strateegiadokument “Vision 2020: Redesigning Our Future. An EBU project” — http://vision2020.ebu.ch/files/live/sites/vision2020/files/DocFeed/2014.06.17-VISION2020-Flyer_EN.pdf.



Joonis 3. Ansambel Winny Puhhi klipi „Meie cundimees, üks Korsakov läks eile Lätti“ vaatavus YouTube’i keskkonnas

võrk ei hõlma. Neist kõige tuntum on YouTube, kuhu saab sisu üles laadida. Niisuguses kolmanda-osalise-lahenduses ei saa sageli kontrollida konteksti. Seniajani on ERR olnud materjali saatmisel YouTube’i keskkonda suhteliselt ettevaatlik. Enamasti on sinna laaditud meelelahutusliku sisuga klippe, mitte uudislugusid. Neist vaid üksikud on saavutanud välismaal rohkem edu kui Eestis. Näiteks „Eesti laulul“ esinenud ansambli Winny Puhhi klipp, mille vaatajaskond välismaal on olnud suurem kui Eestis, 2014. a keskel oli seda vaadatud üle 2 miljoni korra. Joonis 3 toob ära selle klipi vaatajate jaotuse seisuga juuni 2014. „Eesti laulu“ klippide populaarsuse tagab Eurovisioni rahvusvaheline fännkond.

Avalikkuse uued topoloogiad

Kuigi välisvaatajate-kuulajate arv on Eesti tele- või raadioauditooriumi mõõtkavas väike, on tähtis iga unikaalne kontakt, näiteks tosinajagu vaatajaid Tais või Venezuelas. Niisuguseid juhtumeid võib andmestikust näha mingil lühikesel perioodil. Tõenäoliselt on tegu Eesti turistidega, aga võibolla ka kellegi muuga. Kaugetest paikadest pärinevate kontaktide leidmine ja haldamine iseloomustab tegutsemist pikasabaturu tingimustes. See vastandub massiturule, kus liigub piiratud arv kultuuri-tooteid (hitte). Küsimus on tegelemises suure hul-



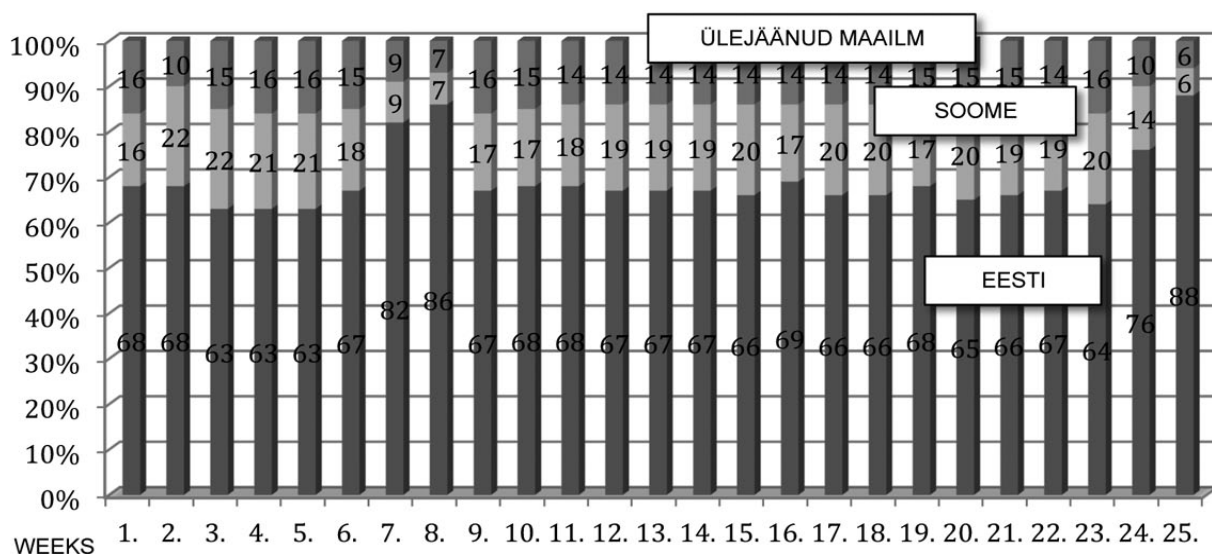
ga äärealade niššidega.¹⁴ Tavaringshääling püüab oma tegevust rihtida populaarsuse järgi, kuid uues tehnoloogilises keskkonnas asendub massiturg hulga marginaalsete võimalustega, iseäranis sellise väikese meediaorganisatsiooni jaoks nagu ERR.

Sisuedastusvõrgu statistika võimaldab näidata sisulevi ajalisi ja geograafilisi dimensioone. Saatekava ei kohusta vaatamisharjumustest kinni pidama. Tabelis 1 on toodud unikaalsed pöördumised ERRi serveri poole (netikasutajaid, kes on sisuedastusvõrgu serveriga ühendust võtnud, on loendatud olenemata ühenduste arvust).

Tabel 1. Järelvaatamise ja järelkuulamise jagunemine riigiti (unikaalsed külastajad) 2014. a esimesel poolel

Riik	Unikaalsed külastajad	Osakaal
Eesti	90 776	66,0%
Soome	18 160	13,2%
USA	3271	2,4%
Suurbritannia	3076	2,2%
Rootsi	3040	2,2%
Venemaa	2686	2,0%
Norra	2248	1,6%
Saksamaa	1857	1,3%
Hispaania	1127	0,7%
Belgia	1059	0,7%
Kanada	884	0,6%
Muud	13416	10,3%

¹⁴ C. Anderson 2009, lk 52.



Joonis 4. Voogedastus otserežiimis 2014. aasta esimesel poolaastal nädalate kaupa (loendatud on voogedastuse seansse ühe nädala jooksul)

Poolaasta statistikas on ühtekokku 150 riiki. Pingerivi algus annab märku, kus on kõige suurem eestlaste kogukond. Soome ja USA külastajate arvu vahe on suur. Samas on ka Belgia, Kanada ja Rootsi voogedastuse mahud üsnagi suured — seega on üksikud vaatajad lojaalsed ja püsiva huviga. Välismaise järelvaatamise (-kuulamise) 34% on muljetavaldav.

Eesti diasporaa suurus on hinnanguliselt 130 000, olles kasvanud märgatavalt 1990. aastatel.¹⁵ See moodustas 2010. a 12% eestlastest.¹⁶ Viimase kümne aasta jooksul (2004–2014) on eesti diasporaa paisunud Belgias, Iirimaal ja Portugalis. Eestikeelne digisisu pakub kaude konkurentsi väliseesti trükiajakirjandusele. Lehte loevad enamasti need, kes arvatut ei kasuta.

Soome osakaal voogedastuses kasvab. Joonis 4 toob ära otseedastuse (*live streaming*) jaotuse nädalate kaupa. Soome osakaal on suurem kui kogu välisauditooriumi oma. Üldist väljakujunenud jaotust väärvad vaid suured spordivõistlused (siis tõuseb Eestis veebipõhine vaadatavus).

ERR on ärgitanud inimesi laadima serverisse oma foto- ja videoülevõtteid. Niisugune rahvatelevisiooni algatus tähendaks sisuedastusvõrgu jaoks lisavõimalust. Vaatajad mitte ainult ei tarbi

materjali, vaid ka mingil määral täiendavad failikogumit. Vabariigi aastapäeval on serverisse laekunud fotosid üle maailma. Mitmed neist annavad infot, kuidas välismaal telesaateid arvutist jälgiti (joonis 5).

Tekstid seovad avalikkust ja nii kujuneb globaalse tekstilevi kontekstis ka üleilmne eesti avalikkus. See on Benedict Andersoni järgi omalaadne kujutletav kogukond:

[...] kujutletav, sest isegi ka kõige väiksem rahvas ei tea kõiki kaasmaalasi, pole kõigiga kohtunud, isegi neist kuulnud, kuid ometi on igähe mõtetes kujutus nende ühesolemisest.¹⁷

Tema arutluskäik käsitleb trükiajakirjanduse rolli ideede leviku tõhustamisel. Samamoodi soodustab ilmvõrk eestikeelset kommunikatsiooni ja ühiste diskursuste haldamist. Kujutus kogukonnast ei pea olema tingimata geograafiline, pigem on tegu võrgustikulise kogukonna või avalikkusega, nii nagu loodetakse ka Euroopa Ringhäälinguliidu strateegias:

kindluse laadsed suletud institutsioonid asenduvad võrgustikega, kogukondadega, kultuuriühendustega ja kodanikuühiskonnaga.¹⁸

¹⁵ Kristiina Praakli, Jüri Viikberg. The Estonian Language Abroad: A study of the Estonian Language in Diaspora. — Kristiina Praakli, Jüri Viikberg. (Koost) Eestlased ja eesti keel välismaal. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2010, lk 24.

¹⁶ Tiit Tammaru, Kaja Kumer-Haukanõmm, Kristi Anniste. Eesti diaspora kujunemise kolm lainet. — K. Praakli, J. Viikberg, 2010, lk 57.

¹⁷ Benedict Anderson. Imagined Communities Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London, New York: Verso, 1996, lk 6.

¹⁸ Vision 2020: An European Broadcasting Union Project Connecting to the Networked Society. Continuous Improvement of Trust and Return-on-society. 2014, full report. <http://www3.ebu.ch/files/live/>



Joonis 5. Visuaalne tagasiside ETV voogedastusele. Vaataja Hollandist jagab pidupäevamuljeid vabariigi aastapäevast 24. veebruaril 2014

Võrkavalikkust saab kirjeldada sellele nähtusele omaste tunnustega. Tekstide tarbimine moodustab omalaadseid mustreid ehk punktihulki, mida ei saa kirjeldada geograafilisi tunnuseid abiks võttes, vaid pigem topoloogiliste meetoditega, mille järgi tõusevad esile niisugused omadused nagu ühendused. Võrkstruktuuri põhielemendid on sõlmed (*vertex*) ja nende vahelised ühendused (*path*). Globaalset eestlaskonda võiks iseloomustada üleilmse hajaavalikkusena. Selle kogukonna liikmete geograafilisel paiknemisel pole selget loogikat või struktuuri, pigem seob neid samade eestikeelsete tekstide tarbimine. Nii saavad võrgustikku iseloomustavateks tunnusteks eeskätt tekstitarbimine ja tekst, mitte niivõrd meediatarbija

välised tunnused: kas ta paikneb piiritletud territooriumil ja jälgib määratletud ajahetkel ühte kindlat saadet. Topoloogilise ruumi kohta öeldakse, et selles tekkivate kujundite alamhulgad rahuldavad teatud aksioome. Nii on globaalsel eesti hajaavalikkusel teatud seaduspära, mida tingib huvi mingite tekstide ja teemade vastu. Nende lugejad tekitavad võrgustikus seoseid serveritega, kus tekstid on saadaval. Jagades ja linkides tekste suhtlevad kogukonna liikmed ka omavahel ning selle tulemusel tekivad võrgustikus uued ühendused, mis ei sõltu kesksest sisuallikast. Niisugused kogukonnad „jagavad erilist autonoomiakultuuri, mis on nüüdisaegsete ühiskondade fundamentaalseks maatriksiks“.¹⁹ Ilmavõrk loob platvormi, mil-

sites/ebu/files/Knowledge/Publication%20Library/EBU-Vision2020-Full_report_EN.pdf.

¹⁹ Manuel Castells. *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Kindle Version. Cambridge: Polity, 2012, lk 229.

lel arenevad uued autonoomiapraktikad. Võrgustiku olulisteks tunnusteks on ühenduvus (*connectedness*), jätkuvus (*continuity*) ja piiritletus (*boundary*). Ühenduvus iseloomustab peamiselt tehnoloogilist keskkonda, tekstilevi võimalusi. Jätkuvus näitab huvi püsimist ja nõnda ka ühenduste kestvust, ajale vastupidamist, teisalt ka ühiste arutelu-teemade ja diskursuste olemasolu, samuti osalust. Piiritletus aga kirjeldab tunnuseid, mis iseloomustab võrgustiku servaalasid. Eestikeelset üleilmset avalikkust piiritleb keel ja keeleoskus.

Niisugune keeleoskusele rajaneva piiritletuse puhul võib oletada, et eestikeelset hajaavalikkust on ehk kergem uurida kui mõne suure keeleruumiga seotud avalikkust. Suures keeleruumis on huvivõrgustikke raskem kirjeldada. Keel ja keeleoskus ei piiritle kogukonda siduvat võrgustikku nii selgelt kui eesti keele puhul.

Kokkuvõtteks

Ringhäälingu toimeala on ikkagi määratud tehnoloogilise keskkonnaga, küllalt mehhaaniliste faktoritega, nagu administratiivkeeled või keele valdamine. Ringhääling on tegutsenud territoriaalses keeleruumis. Kuid füüsilise ruumiga seotud metafoorid ei kirjelda tänapäeval avalikkust enam ammendavalt. Samamoodi pole enam määrav ajas järjestatud programmivoog (otse-eetrivoog). Auditooriumi ei määra enam aeg ja ruum.

Rohkem kui tehnoloogia takistavad üleilmset tekstilevi ärilised piirangud, mis tulenevad autoriõiguste järgimise printsiipidest ja turu killustatusest. Ringhäälinguorganisatsioon kontrollib sisu levi, et kaitsta autorite ja esitajate õigusi. Teisalt on õiguste korraldus ajale jalgu jäänud.

Järelvaatamise kui uue levivõimaluse puhul on muutunud teksti elutsüklil. Ringhäälingu alus-

aegadel levis tekst vaid otseesitusena eetris. Nüüdisaegset levi iseloomustab valguvus, mis tähendab, et esmaesituse jälgijaid võib olla vähemgi kui hilisematel hetkedel. Tekst justkui valgub sinna, kus selle vastu kõige enam huvi tuntakse, ega sõltu näiteks saatekavast. Võibolla võiks selle tunnusjoone alusel ringhäälingut nimetada valghäälinguks (või ka vooghäälinguks). Seni kuni traditsioonilises analoog- ja digilevis on signaal mugavalt kättesaadav, on voogedastuse osakaal Eesti territooriumil väike, kuid üleilmses levis selle tähtsus üha kasvab.

Voogedastus ilmapõhine pole nii tsükliline nagu tavapärase vaadatavus-kuulatavus, mis järgib nädala elurütmi. Järelvaatamisel võetakse sageli ette mitu lõiku järjest (nn ahelvaatamine) ja tehakse seejärel pikem paus, et nt keskenduda uutele lõikudele. Välismaal elavate eestlaste meediatarbimise dünaamikat määravad rahvast ühendavad tähtpäevad ja sündmused (nagu vabariigi aastapäev ning laulupidu). Kui mõnel teemal elavnevad diskussioonid, siis kasvab ka konkreetse saatelõigu populaarsus.

Saatekavasid asendavad saatelõikude (heli- ja videofailide) kataloogid. Seda arengut toetavad eri platvormidele mõeldud rakendused, nagu nt nutitelevisiooni (*smart TV*) rakendus. Ringhäälinguorganisatsioonid peavad mõtlema, kuidas esitleda saadaolevaid lõike, kuidas esitada konteksti, kuidas kujundada kasutusliideseid. Tähtsaks saab ka klippide kirjeldamine (*metadata*). Tihti on auditooriumi soove arvestades vaja toota samast tekstist eri versioone. Sel juhul eeldatakse, et avaõiguslikest organisatsioonidest saavad kataloogide kuraatorid,²⁰ kel tuleb üha enam arvestada üleilmset tasandit ehk teenindada globaalset auditooriumi. Kureerimine sõltub eeskätt auditooriumi huvist.

²⁰ Vt Vision 2020.